

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З НАТО У МИРОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Добре відомо, що в сучасних умовах миротворча діяльність набуває дедалі більшого значення в розбудові глобальної та регіональної системи безпеки. Все це певною мірою впливає на розвиток оборонної політики та воєнних доктрин не тільки України, але й інших держав. Цей процес є пов'язаний, насамперед, зі зміною пріоритетів оборонної політики європейських держав, трансформацією шляхів застосування збройних сил. Конфлікти в Боснії, Косово та інших регіонах змусили глибоко переосмислити ті концепції запобігання конфліктів і підтримки миру, які ми використовуємо. Європа все ще знаходиться під тиском політичних, економічних і військових чинників, які можуть призвести до виникнення конфліктів. Відповідно, міжнародні організації повинні бути спроможними протистояти цим новим викликам.

Україна як одна з фундаторів ООН надає виключного значення діяльності ООН та субрегіональних міжнародних організацій в галузі миротворчості, розглядаючи участь у цій діяльності як важливий чинник своєї зовнішньої політики.

Враховуючи загальні тенденції розвитку зовнішньополітичної діяльності нашої держави, можна дійти висновку, що значний інтерес для науковців, політиків та інших груп населення становлять аспекти української миротворчості в кооперації з Північноатлантичним Альянсом. Україна розглядає НАТО як найбільш ефективну структуру колективної безпеки в світі, вагому складову системи загальноєвропейської безпеки. Це обумовлюється значним внеском даної організації у підтримання міжнародного миру, стабільності та загального клімату довіри на євроатлантичному просторі, а також місцем та роллю Альянсу у формуванні нової архітектури безпеки в Європі. Питання співробітництва України з НАТО дедалі частіше стають предметом обговорення в засобах масової інформації, в наукових колах, а також стають предметом гострих політичних дискусій. Саме це визначає актуальність даного наукового дослідження. Окремі аспекти кооперації України з НАТО у миротворчій діяльності фрагментарно висвіт-

люються у загальних працях з міжнародного права, у навчальних курсах та посібниках. Серед науковців слід відзначити дослідження українського вченого Г. М. Перепелиці та інших дослідників, праці яких були зведені в окрему монографію з дослідження миротворчої діяльності України в кооперації з НАТО та іншими структурами європейської безпеки.

Зважаючи на доцільність наукового дослідження миротворчої діяльності України в кооперації з НАТО, в рамках статті зупинимося на розкритті питань щодо сутності миротворчої діяльності НАТО, правових та організаційних форм співробітництва України з Північноатлантичним Альянсом і зазначимо перспективи розвитку даного напрямку діяльності.

Практичне значення наукової статті полягає в тому, що викладені положення можуть бути використані в науково-дослідницькій сфері для подальших наукових досліджень цієї проблеми, в науково-освітній сфері під час викладання навчальних дисциплін, у науково-методичній сфері з метою вдосконалення, розробки навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників, а також у практичній сфері.

Необхідно враховувати той факт, що маючи першочерговий зовнішньополітичний пріоритет, миротворча діяльність України обмежується певними внутрішніми чинниками. Участь України в миротворчих операціях є чутливою сферою для українського суспільства. Вважається, що однією з функцій української армії повинна бути її участь у міжнародних миротворчих акціях. При цьому українське суспільство підтримує участь українських військових контингентів у миротворчих силах ООН. Натомість ставлення до участі в миротворчих операціях під керівництвом НАТО є негативним. Однак для нас важливим є те, що Північноатлантичний Альянс визнав і підтримав стратегічний курс України на інтеграцію до європейських структур. Україна була вперше визнана невід'ємною складовою частиною Центрально-Східної Європи. Саме ця зона, згідно з новою Стратегічною концепцією НАТО, є зоною відповідальності Альянсу. Відтак свою участь у миротворчих опера-

ціях НАТО в цій зоні Україна розглядає як один із шляхів реалізації її курсу на європейську інтеграцію.

Участь України в миротворчих операціях НАТО в Центральній та Південно-Східній Європі має декілька напрямків та форм. Однією з найбільш важливих форм співробітництва між Україною і НАТО в сфері миротворчості на політичному рівні є запровадження механізму консультацій. Консультації між Україною і НАТО, перш за все, стосуються питань запобігання конфліктів, управління кризами, підтримання миру, врегулювання конфліктів, проведення гуманітарних операцій, з урахуванням ролі ООН та ОБСЄ у цій галузі.

Поряд з існуванням політичного механізму повинна бути більш структурованою оперативна сторона реалізації програми «Партнерство заради миру», що дало б змогу Україні сконцентрувати свої заходи на основних напрямках миротворчого характеру. Це стосується насамперед участі спільно з членами НАТО в миротворчих операціях; розширення масштабу спільних навчань з урахуванням усіх нових місій Альянсу, зокрема операції з підтримання миру; залучення до планування та втілення заходів Програми тощо.

Не менш важливим завданням у рамках спільних із НАТО миротворчих дій є підтримання готовності та військового потенціалу України, необхідного для участі в операціях під егідою ООН та ОБСЄ та участі в Багатонаціональних об'єднаних оперативних силах. Така участь України потребує визначення кількості сил і засобів власних Збройних Сил, які могли б бути задіяні у миротворчих операціях під егідою НАТО, та передбачає їх цілеспрямовану підготовку для досягнення повної взаємосумісності з відповідними силами і засобами НАТО.

Для забезпечення своєї участі в програмі «Партнерство заради миру» Україна з 1995 р. сформувала та підтримує в готовності такі сили й активи: оперативну групу генералів та офіцерів органів управління оперативно-стратегічної ланки; групу військових спостерігачів, а також офіцерів для міжнародних штабів миротворчих сил; окремі спеціальні батальйони загальною чисельністю 1200 осіб (що знаходились у Югославії); аеромобільно-десантний батальйон із засобами підсилення; ескадрилью (10 літаків і 12 вертольотів); два кораблі зі складу ВМС України; одну окрему механізовану бригаду цивільної оборони з фактичною готовністю до участі у проведенні

спеціальних операцій з ліквідації наслідків цивільних надзвичайних ситуацій; одну воєнізовану протифонтанну частину.

Більш глибокою формою співпраці України і НАТО у сфері миротворчості стало створення спільних із країнами-членами Альянсу миротворчих підрозділів. Такі підрозділи сьогодні репрезентують українсько-польський миротворчий батальйон та українсько-румунсько-угорсько-словацький інженерний батальйон, а також спільне військово-морське з'єднання «за викликом» на Чорному морі.

Українсько-польський батальйон призначений для участі двох країн у проведенні міжнародних миротворчих операцій. До його функцій входять: роз'єднання і роззброєння конфліктуючих збройних угруповань; забезпечення режиму демілітаризованих зон; захист мирного населення; доставка гуманітарної допомоги; відновлення мостів та інших елементів цивільної інфраструктури; контроль за дотриманням угод з мирного врегулювання конфлікту, а також проведення заходів щодо примусового встановлення миру.

Юридичною підставою для формування спільного українсько-польського батальйону стала угода між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій, яка була укладена 26 листопада 1997 р. між міністрами оборони обох країн. Угода була ратифікована Верховною Радою України 6 квітня 2000 р. [1].

Офіційною мовою для спілкування міжнародних миротворчих сил була визнана англійська мова. Для вивчення англійської мови особовим складом батальйону в Прикарпатському і Краківському округах створені спеціальні курси. Фінансування батальйону здійснюється обома країнами.

У 2000 р. на базі загальновійськового навчального центру було проведено сертифікацію української частини спільного підрозділу на спроможність виконувати завдання у складі багатонаціональних сил КФОР у Косово. З 25 липня 2000 р. українська та польська частина спільного миротворчого батальйону розпочала виконання завдань у зоні відповідальності.

Українська сторона ініціювала також створення багатонаціонального підрозділу «Тиса». Це відбулось під час першого офіційного візиту до Києва румунського міністра Віктора Бабюка у грудні 1998 р. Згідно з планами, батальйон дислокуватиметься у Закар-

патті на р. Тиса та матиме більш потужну техніку і більш підготовлений особовий склад, ніж інші військові підрозділи двох країн. Створення такого батальйону має на меті запобігання негативним наслідкам природних надзвичайних ситуацій. Водночас не виключається, що підрозділ братиме участь у миротворчих операціях. Під час спільних дій батальйону створюватиметься спільний штаб, до складу якого входитимуть по десять осіб з кожного боку. Підрозділ діятиме на підставі домовленостей між урядами держав учасниць щодо того, якій країні надаватиметься допомога силами батальйону.

Основною формою співпраці України і НАТО у сфері миротворчості в зоні відповідальності Альянсу є безпосередня участь у його миротворчих операціях, що проводяться за повноваженнями Ради Безпеки ООН або за відповідальністю ОБСЄ.

Україна як один із найбільших контрибуторів військового персоналу отримала офіційне запрошення від керівництва НАТО, уповноваженого Радою Безпеки ООН на проведення миротворчої операції в Боснії і Герцеговині, взяти участь у багатонаціональних Силах. У відповідь на запрошення 29 грудня 1995 р. уряд України схвалив рішення про надання до складу Сил з виконання Угоди (далі – СБУ) українського військового підрозділу Збройних Сил – окремий спеціальний батальйон (чисельністю 550 військовослужбовців), а також виділення ескадрильї літаків Військово-повітряних Сил України (на комерційній основі).

18 січня 1996 р. між Україною та НАТО було укладено відповідні угоди про участь нашої країни в операції СБУ. 1 лютого 1996 р. між Україною та Францією було підписано угоду щодо умов часткового тилового забезпечення українського підрозділу. 21 лютого 1996 р., із завершенням процесу сертифікації українського батальйону, він перейшов до складу СБУ.

У зв'язку із закінченням 20 грудня 1996 р. строку повноважень СБУ, 12 грудня 1996 р. Рада Безпеки ООН одностайно схвалила резолюцію № 1088, згідно з якою було санкціоновано розгортання Багатонаціональних Стабілізаційних Сил (SFOR) на період 18 місяців як правонаступника СБУ. Затверджений резолюцією мандат SFOR практично збігався з мандатом СБУ. Серед головних завдань, які покладались на SFOR, було подальше сприяння в імплементації Дейтонської угоди, кон-

солідації мирного процесу шляхом запобігання поновленню військових дій. Концептуально операція SFOR призначена для сприяння заходам самостійної цивільної розбудови Боснії і Герцеговини, спрямованим на створення ситуації, за якої міжнародна військова присутність у країні стане далі не потрібною.

Відповідно до схваленої резолюції, як і при проведенні операції СБУ, за Радою Безпеки ООН збережено політичний контроль за ходом операції SFOR через існуючий механізм підвітності (представлення щомісячних доповідей).

Враховуючи значний внесок України в успішне проведення операції СБУ та високу оцінку професіоналізму українських військовослужбовців, керівництвом НАТО було знову офіційно запрошено нашу країну до участі її контингенту в операції SFOR.

Беручи до уваги важливість подальшого зміцнення статусу України як впливового учасника процесу врегулювання югославського конфлікту та новостворюваної євроатлантичної структури безпеки, Кабінет Міністрів України 3 квітня 1997 р. ухвалив постанову № 300 «Про забезпечення діяльності Українського контингенту в операції Багатонаціональних Стабілізаційних Сил на території Боснії і Герцеговини» (постанова втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1758), на підставі якої посол України в Бельгії здійснив остаточне оформлення участі України в операції SFOR шляхом обміну відповідними листами з НАТО. Згідно з цією постановою, окремий спеціальний батальйон чисельністю 400 чол. продовжив своє перебування на території Боснії і Герцеговини у складі SFOR. Згодом, у листопаді 1999 р. згідно з рішеннями української сторони та НАТО наша держава вивела своїх миротворців із Боснії [2].

З 1 вересня 1999 р. український контингент миротворчих сил загальною чисельністю 800 військових розпочав практичну участь у міжнародній миротворчій операції в Косово у рамках KFOR. До завдань українського контингенту входило: патрулювання, чергування на блокпосту (Джаковіце), супровід конвоїв і місцевого населення, охорона мостів і тунелю. Вертолітний загін забезпечив перевезення вантажів, особового складу та евакуацію поранених.

Україна залишається в Косово у форматі польсько-українського батальйону, який включає близько 270 українських військових. Ця одиниця, що розташована в таборі Білий

Орел поблизу села Рака, забезпечує безпеку багатонаціональної бригади «Схід».

Україна має чотири змінні офіцерських склади для роботи в штабі KFOR. Їх завдання включає контроль за роботою вертолітних підрозділів, збирання й опрацювання інформацію, а також координація дій із російськими силами.

Успішне виконання миротворчих операцій у Косово спонукало Генерального секретаря НАТО Лорда Дж. Робертсона заявити: «НАТО й Україна продовжують співпрацювати на Балканах. Наша спільна робота в Косово демонструє, що... спільно ми залишаємося відданими стабільності в Балканському регіоні та іншим питанням регіональної безпеки» [3].

Важливо відзначити, що ключ для поточного і майбутнього успіху миротворчих операцій НАТО типу KFOR лежить у належній і постійній підготовці окремих підрозділів миротворчого контингенту. Це – результат важкої роботи протягом багатьох років. Українська участь у програмі «Партнерство заради миру», включаючи навчання миротворчого характеру, є запорукою успіху майбутніх миротворчих операцій НАТО.

Окремої уваги заслуговують питання щодо участі України в міжнародних навчаннях НАТО в дусі партнерства заради миру, які відіграють важливу роль для досягнення взаємосумісності з іноземними військовими підрозділами, необхідної українським військовим контингентам при проведенні міжнародних миротворчих операцій. Це особливо важливо при формуванні багатонаціональних військових миротворчих контингентів, у яких частка України дуже значна. Індивідуальна програма «Партнерство заради миру» містить 143 військових заходи, які спрямовані на досягнення цілей співробітництва в таких галузях: консультації, команда і контроль (управління); мовна підготовка; підтримка миру; стандартизація; військові навчання; військова освіта, підготовка військ і воєнна доктрина.

Генеральний штаб Збройних Сил України і, зокрема, Центр військового співробітництва разом з Офісом зв'язку НАТО в Києві докладають великих зусиль, щоб ідентифікувати й подолати адміністративні бар'єри, а також налагодити тісну координацію дій усіх державних відомств у здійсненні цієї програми. Це свідчить про усвідомлення Україною значення спільної роботи на всіх стадіях планування програми і її виконання.

Українські військові беруть участь у на-

вчаннях НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру». Зокрема, Україна виявила гостинність у проведенні маневрів «Кооперативний партнер» на своїй території стосовно десантної фази навчань LIVEX, що проходили в 2000 р. у водах Чорного моря і на військовому полігоні поблизу Одеси. Це були перші навчання, які проводились на території України після ратифікації 2 березня 2000 р. Верховною Радою України Угоди (SOFA) між державами учасниками Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їх збройних сил та Додаткового протоколу до цієї Угоди [4].

З метою підвищення взаємосумісності, командування Військово-морських сил України запросило команду експертів зі Штабу військового командування НАТО в Атлантиці SACLANT до Севастополя. Під час візиту до Севастополя делегація експертів НАТО визначила галузі можливої кооперації в досягненні взаємосумісності і надала рекомендації щодо вдосконалення зв'язку і координації дій ВМС України із силами НАТО при виконанні заходів програми «Партнерство заради миру». Ця зустріч сприяла збільшенню кількості виконаних ВМС України заходів, які були заплановані в рамках програми.

Слід відзначити, що НАТО і Україна планують у майбутньому продовжувати свою кооперацію у сфері планування заходів партнерства. Пріоритетними цілями партнерства є підвищення рівня взаємосумісності підрозділів Збройних Сил України, а також їх здатності брати участь у заходах у рамках програми «Партнерство заради миру» спільно з військовими підрозділами інших країн-партнерів. Україна визначила ті цілі та завдання, які найбільш здатні виконати її Збройні Сили в рамках заходів програми. Цей оновлений список цілей віддзеркалює зміни в Збройних Силах України, які стосуються широкого спектру їх боездатності на всіх рівнях управління.

Звичайно, створення багатонаціональних військових миротворчих контингентів за участю країн-сусідів потребує розширення військового співробітництва, а також покриття певної частини фінансових витрат. Українсько-польський батальйон щодо цього демонструє ґрунтовну основу таких контингентів, яким належить майбутнє в проведенні міжнародних миротворчих та гуманітарних операцій, включаючи допомогу населенню в надзвичайних кризових ситуаціях, особливо в таких,

як під час паводків у західних та східних регіонах України. Українсько-угорсько-румунсько-словацький інженерний батальйон «Тиса» і морські сили «BLACKSEAFOR» також розвиваються в напрямку формування багатонаціональних військових міжнародних підрозділів та з'єднань. З іншого боку, створення таких багатонаціональних контингентів потребує зворотного зв'язку, а саме підвищення підготовленості та професійності кожного підрозділу, високої професійної підготовки по лінії військового персоналу та штабних офіцерів, що, можливо, покладе на Україну більшу відповідальність за її участь у проведенні міжнародних миротворчих операцій.

Україна стає дедалі більш активним партнером програми «Партнерство заради миру», починаючи з 1994 р. і закінчуючи підписанням 9 липня 1997 р. Хартії «Про особливе партнерство між Україною і Північноатлантичним Альянсом» [5], яка створює для України прекрасні перспективи у відносинах із НАТО. Цей висновок підтверджується успіхами в багатьох галузях співробітництва, таких, як: створення багатонаціональних формувань, кооперація в реалізації воєнної реформи, практичне військове співробітництво на Балканах у проведенні миротворчих операцій. Україна, звичайно, по праву може пишатися своєю участю в цих міжнародних миротворчих операціях. У перспективі Україна продовжуватиме робити свій внесок у справу підтримки миру і стабільності на євроатлантичному просторі та поза його межами, братиме

активну участь в операціях та місіях під егідою НАТО [6].

Україна, як і інші країни-члени НАТО та країни-партнери, має величезну користь від своєї участі в партнерстві, оскільки воно відповідає як національним, так і загальним інтересам цих країн. Перспективи політики НАТО спрямовані на підтримку незалежності і суверенітету України. Тісне співробітництво України з НАТО сприяє реалізації її головної стратегічної мети – інтеграції в Європу. Участь Збройних Сил України сприяє досягненню цієї мети та забезпечує стабільність і безпеку в Європі.

З політичної точки зору участь України в миротворчих операціях є винятково важливою для подальшого зміцнення міжнародного авторитету України, її ролі в зусиллях міжнародного співтовариства, спрямованих на підтримку міжнародного миру і стабільності, розвиток співробітництва з євроатлантичними структурами безпеки, створення додаткових сприятливих передумов для інтеграції в європейський простір. Така участь має вирішальне значення для здобуття Україною статусу впливового учасника врегулювання конфліктів, що, у свою чергу, зіграло важливу роль в утвердженні нашої держави як впливового фактора європейської і світової політики. Підтвердженням цього є той факт, що протягом останніх років Україну запрошують на всі найважливіші міжнародні форуми, пов'язані з процесом імплементації Дейтонських домовленостей.

Література

1. Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій : закон України від 6 квіт. 2000 р. № 1634-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – Ст. 202.
2. Перепелиця Г. Український внесок в субрегіональне та двостороннє співробітництво по врегулюванні конфліктів та підтримання миру [Електронний ресурс] / Г. Перепелиця ; Національний інститут стратегічних досліджень // Миротворча діяльність України в кооперації з НАТО та іншими структурами європейської безпеки. Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/1543.html>.
3. Поляков Л. Україна-НАТО: спільна миротворча діяльність [Електронний ресурс] / Л. Поляков ; Центр Разумкова. – Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/article.php?news_id=309.
4. Про ратифікацію Угоди між державами – учасниками Північноатлантичного договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їхніх збройних сил та Додаткового протоколу до цієї Угоди : закон України від 2 березня 2000 р. № 1510-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст. 134.
5. Хартія про особливе партнерство між Україною і Північноатлантичним Альянсом // Голос України. – 11 липня 1997 р. – № 127 (1627).
6. Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору : указ Президента України від 7 лип. 2009 р. № 600/2009 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

Надійшла до редколегії 02.09.2009

Анотації

Подано загальний огляд практичної діяльності, пов'язаної з підтримкою міжнародного миру і безпеки в рамках співробітництва між Україною і НАТО, досліджено її правові й організаційні форми. Значну увагу приділено розкриттю механізму здійснення співпраці України з Північноатлантичним Альянсом миротворчого характеру у рамках Програми «Партнерство заради миру». Результатом дослідження є визначення перспектив розвитку спільної кооперації України з НАТО у даного напрямку діяльності.

Дается общий обзор практической деятельности, связанной с поддержкой международного мира и безопасности в рамках сотрудничества между Украиной и НАТО, исследуются ее правовые и организационные формы. Значительное внимание уделяется раскрытию механизма осуществления сотрудничества Украины с Североатлантическим Альянсом миротворческого характера в рамках Программы «Партнерство ради мира». Результатом исследования является определение перспектив развития общей кооперации Украины из НАТО в данном направления деятельности.

The general review of practical activity, related to support of the international world and safety within the framework of collaboration between Ukraine and NATO is given in this scientific article, its legal and organizational forms are probed. Considerable attention is spared opening of mechanism of realization of collaboration of Ukraine with Severoatlanticheskim Alliance of peacemaking character within the framework of Program «Partnership for the sake of the world». A research result is determination of prospects of development of general co-operation of Ukraine from NATO in given directions activity.